

Nyelvtechnológia

4

BME, 2005. október 27.

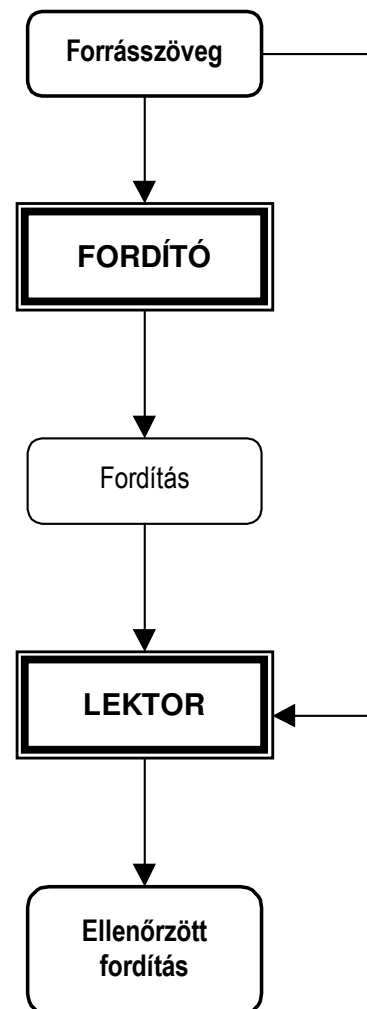
Prószéky Gábor

a
b
c
d
f
g
h
i
j
k
l

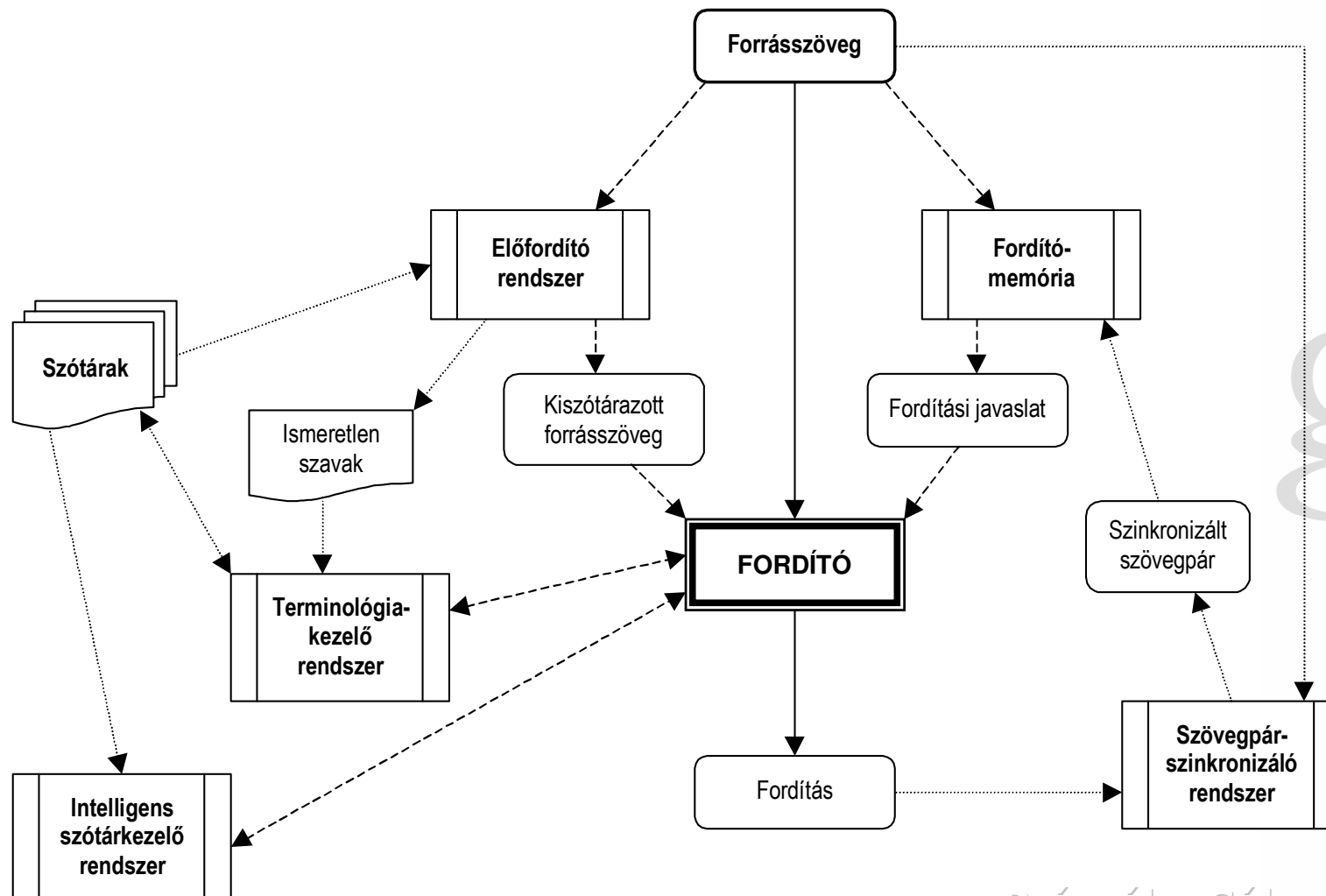

Az emberi fordítás gépi támogatása

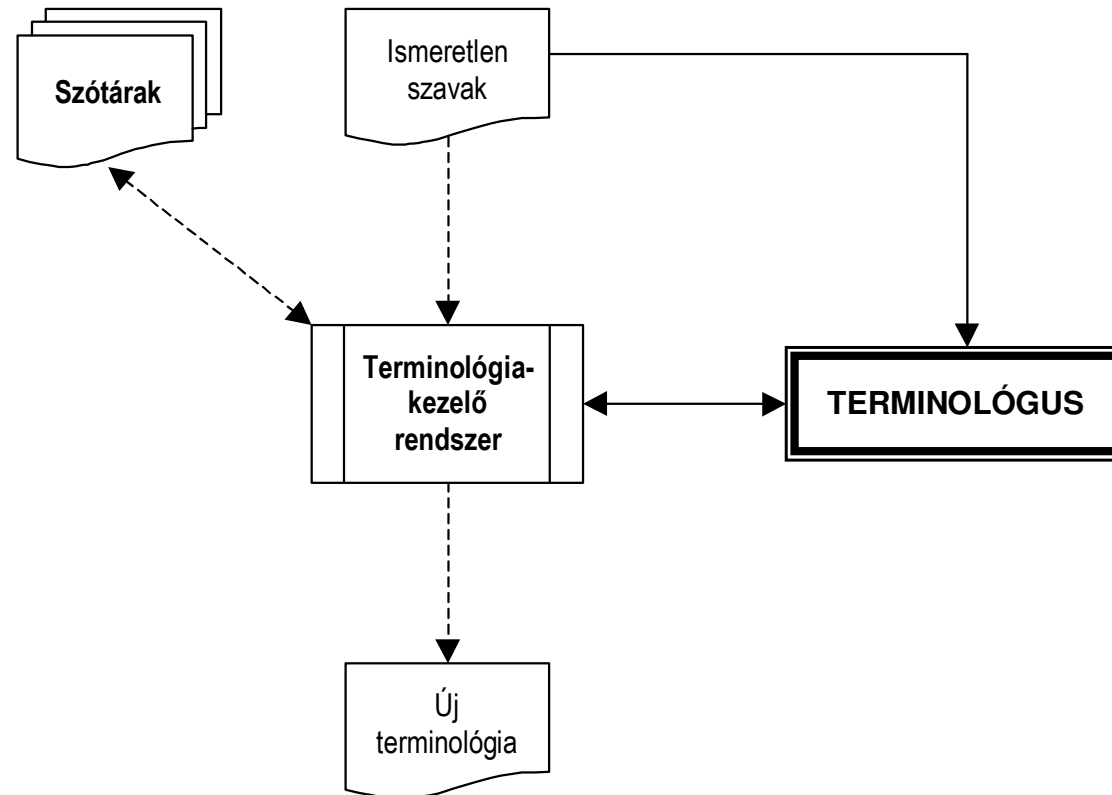
Prószéky Gábor

Az emberi fordítás gépi segédeszközei

Prószéky Gábor

A terminológus helye a folyamatban

Prószéky Gábor

```
graph TD
    FSz[Forrásszöveg] --> L[LEKTOR]
    Ft[Fordítás] --> L
    Út[Új terminológia] --> L
    L --> E[Ellenőrzött fordítás]
    L -.-> SzS[Szövegpár-szinkronizáló rendszer]
    SzS -.-> SzSz[Szinkronizált szövegpár]
    SzSz -.-> Ke[Konzisztencia-ellenőrző rendszer]
    Ke -.-> I[Inkonzisztenciák]
    I -.-> L
    L -.-> TK[Terminológia-kezelő rendszer]
    TK -.-> Út
    S[Szótárak] -.-> TK
    TK -.-> ISz[Intelligens szótárkezelő rendszer]
    ISz -.-> L
    ISz -.-> Ke
```

The diagram illustrates the Lektor system architecture. At the top, 'Forrásszöveg' (Source text) and 'Fordítás' (Translation) feed into the central 'LEKTOR' (Lektor) component. 'Új terminológia' (New terminology) also feeds into 'LEKTOR'. 'LEKTOR' outputs 'Ellenőrzött fordítás' (Checked translation). 'LEKTOR' also interacts with several other components: 'Szövegpár-szinkronizáló rendszer' (Text pair synchronization system), 'Szinkronizált szövegpár' (Synchronized text pair), 'Konzisztencia-ellenőrző rendszer' (Consistency checking system), 'Inkonzisztenciák' (Inconsistencies), 'Terminológia-kezelő rendszer' (Terminology management system), 'Szótárak' (Dictionaries), and 'Intelligens szótárkezelő rendszer' (Intelligent dictionary management system). The 'Terminológia-kezelő rendszer' and 'Intelligens szótárkezelő rendszer' both interact with 'Új terminológia'. The 'Intelligens szótárkezelő rendszer' also interacts with the 'Konzisztencia-ellenőrző rendszer'.

Szótárak és terminológiakezelés

- **nyomtatott szótárak és elektronikus szótárak**
- **terminológiai adatbázisok**
- **közvetlen és közvetett elektronikus szótárak**
- **egynyelvű, kétnyelvű és többnyelvű szótárak**
- **a forrásnyelv és a célnyelvek aszimmetriája**

Szerkesztési elvek

- **Az (önálló ill. utaló) szócikkek és felépítésük**
- **A szócikkfej: címszó, homonimák és álhomonimák, alak- és írásváltozatok, kiejtés, elválasztás, szófaj, főbb toldalékos alakok, nyelvtani megjegyzés, stílusminősítés**
- **Jelentéscsoportok (alapjelentés és jelentésárnyalatok): értelmezések (ekvivalensek) és példák**
- **Szóláshasonlatok, közmondások, más szavakkal alkotott összetételek, származékszók**

Prószéky Gábor

Címszavak

- **élő köznyelvi szavak**
- **idegen szavak**
- **kifogásolható szavak: valaha helytelenek, durvák, illetlenek, nyelvhelyességileg nem elfogadottak**
- **peremszókincs: régiek, argó, nagyon újak**

Segéd- és szakszótárak

- megváltozott szerepük az elektronikus világban
- értelmező és tájnyelvi szótárak
- szakmai szótárak (enciklopédiák?)
- terminológia

Sajátszótár létrehozása

Ípus:
Hálózati MoBiDic saját szótár

1. nyelv: cseh

2. nyelv: eszperantó

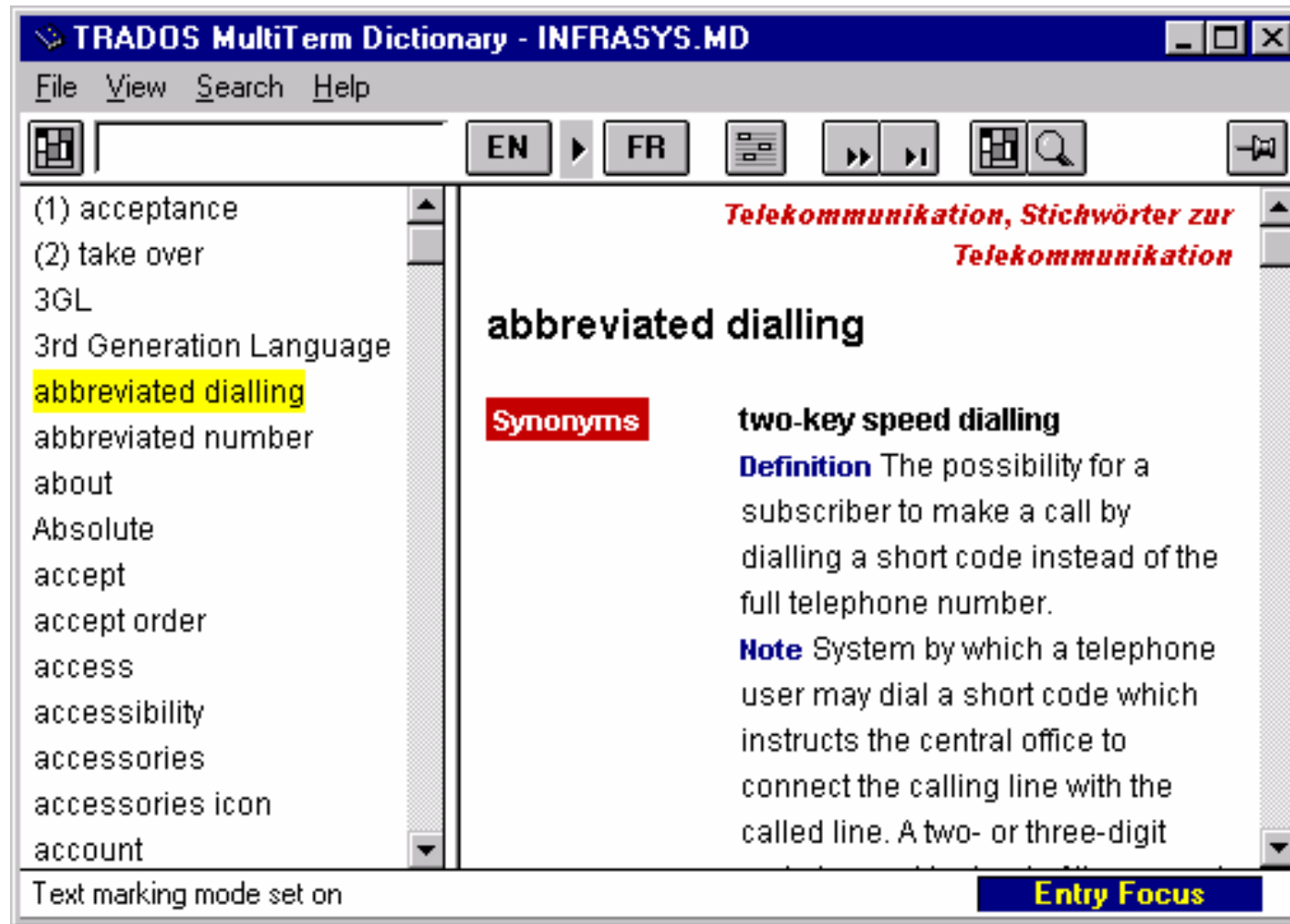
A szótár neve angol nyelven:
(Czech-Esperanto) Experimental Dictionary

A szótár neve magyar nyelven:
(Cseh-eszperantó) Kísérleti szótár

Létrehoz
Mégsem
Súgó

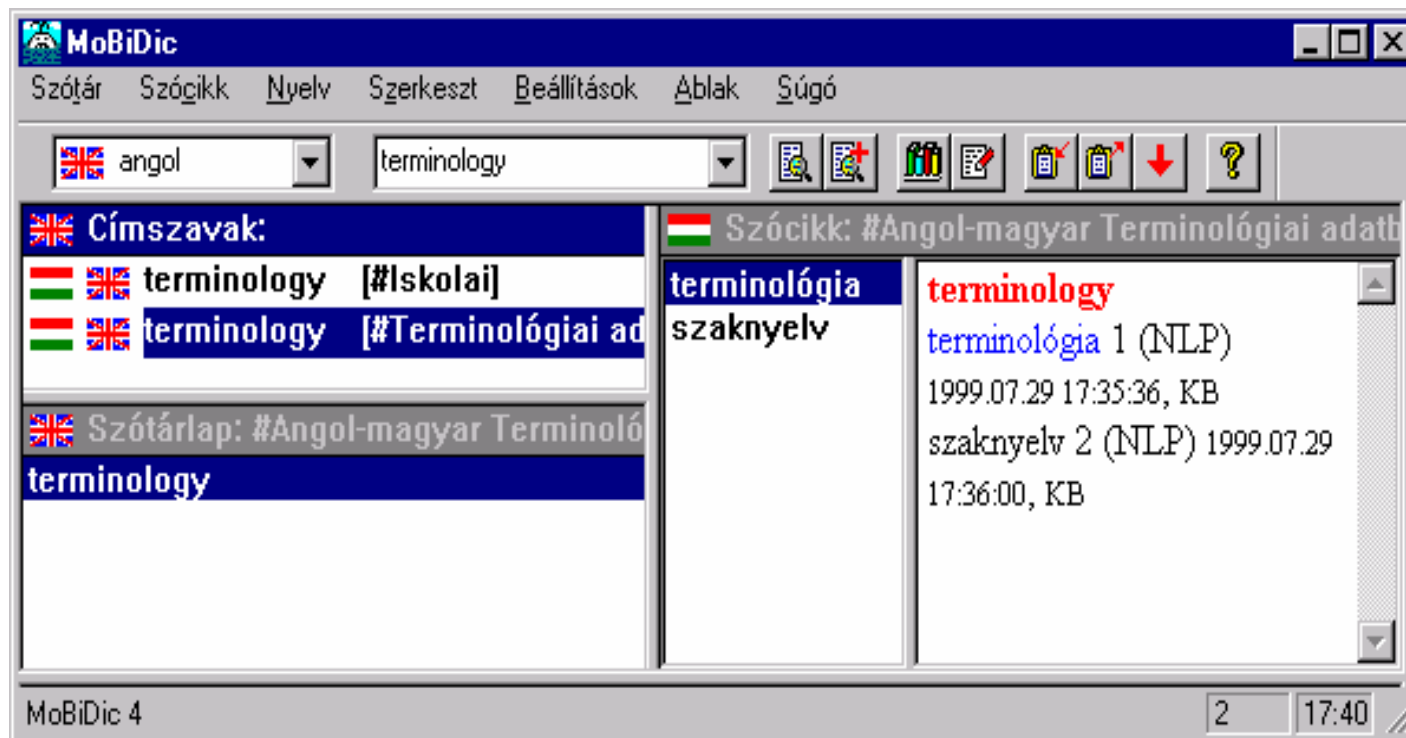
Prószéky Gábor

Terminológiakezelők (1)

Prószék Gábor

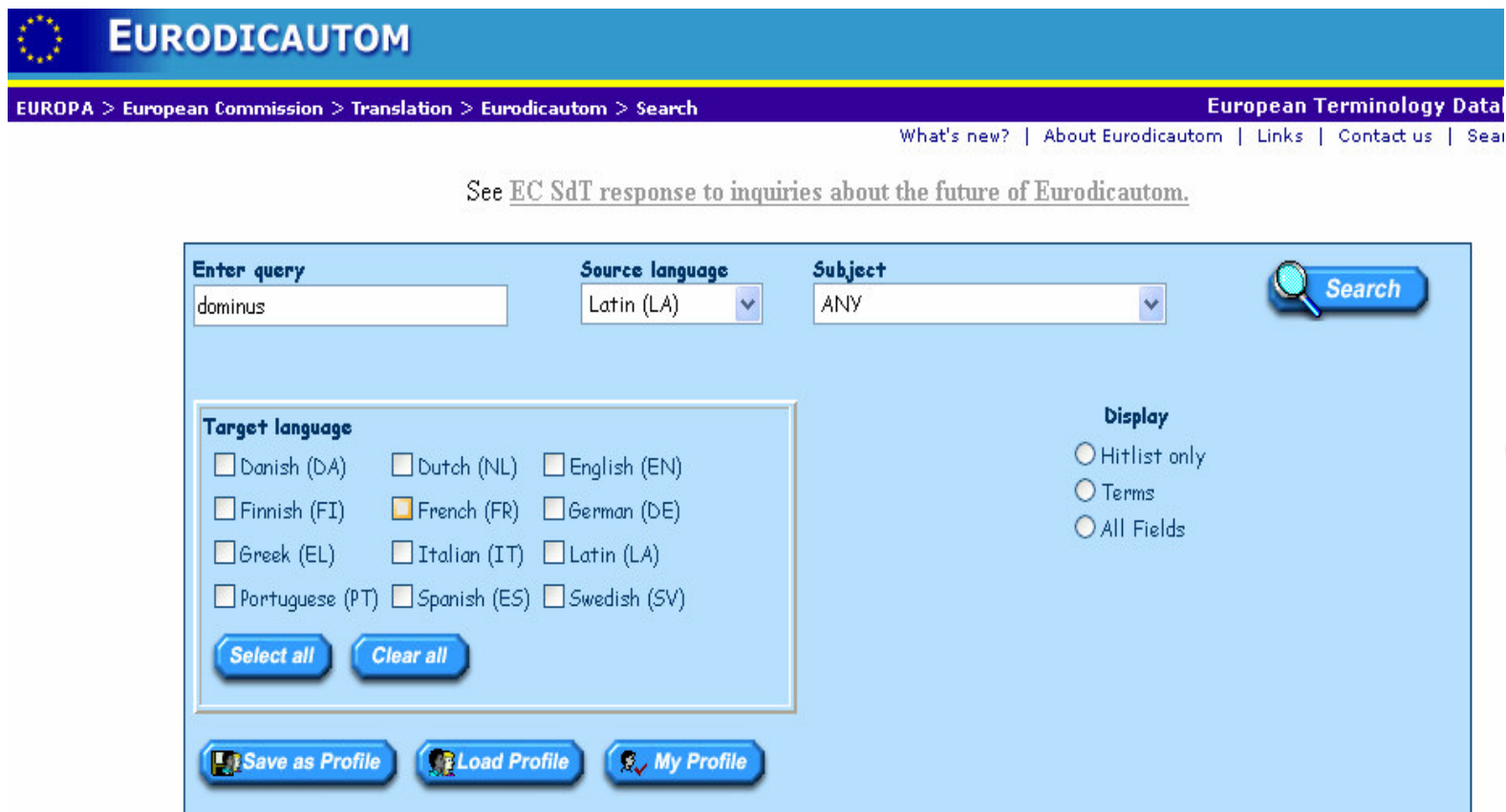
Terminológiakezelők (2)

Prószéky Gábor

Terminológiakezelők (2)

<http://europa.eu.int/eurodicautom/controller>

The screenshot shows the EURODICAUTOM search interface. At the top is a blue header with the EURODICAUTOM logo and the text "EUROPA > European Commission > Translation > Eurodicautom > Search". To the right of the header is the text "European Terminology Data". Below the header is a navigation bar with links: "What's new? | About Eurodicautom | Links | Contact us | Search". The main search area has a light blue background. It contains a search form with the following fields: "Enter query" (text input with "dominus"), "Source language" (dropdown menu with "Latin (LA)"), and "Subject" (dropdown menu with "ANY"). To the right of these fields is a "Search" button with a magnifying glass icon. Below the search fields is a "Target language" section with a list of languages and checkboxes: Danish (DA), Dutch (NL), English (EN), Finnish (FI), French (FR), German (DE), Greek (EL), Italian (IT), Latin (LA), Portuguese (PT), Spanish (ES), and Swedish (SV). Below this list are "Select all" and "Clear all" buttons. To the right of the target language section is a "Display" section with three radio buttons: "Hitlist only", "Terms", and "All Fields". At the bottom of the search area are three buttons: "Save as Profile", "Load Profile", and "My Profile".

Prószéky Gábor

Keresés a szótár(ak)ban

- **betű szerint**
- **csonkolt keresés**
- **hasonlósági keresés (fuzzy, spell)**
- **nyelvi alapú keresés a bemeneti oldalon**
- **nyelvi alapú keresés a találati oldalon**
- **a kifejezések kezelésének problémái:
alcímszók, kulcsszó-választás, indexek,
egyazon kifejezés több címszó alatt**
- **„könyvespolc”: egységes felület**
- **egyidejű használat: párhuzamos(nak tűnő)
keresés**

Többszavas kifejezések keresése

- **csak címszóként**
- **betű szerint**
- **teljes szövegű kereséssel**
- **reguláris kifejezésként**
- **tőindexekkel: készítéskor vagy elemzési időben (is)**

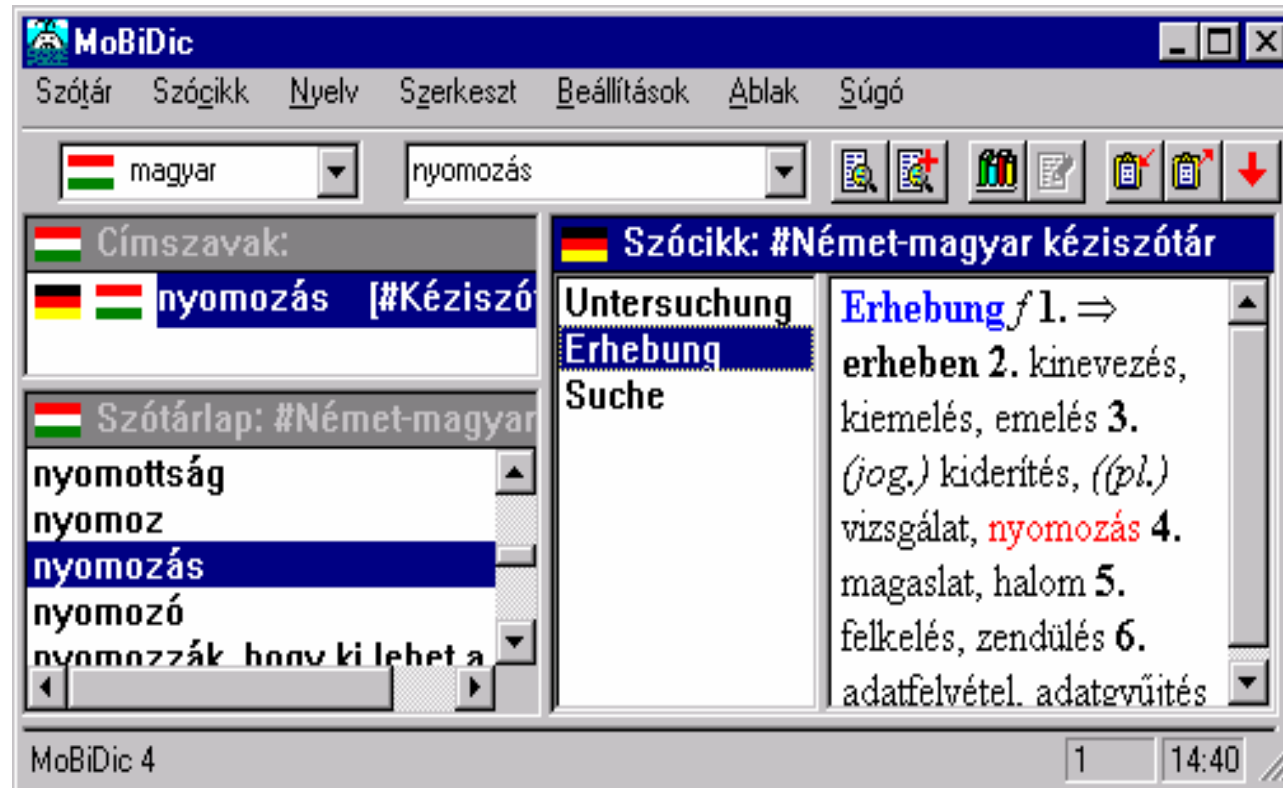
Nyelvfüggő szótárproblémák

- **A forrás- és célnyelv ábécéjének ismerete**
- **A forrás- és a célnyelv ábécérendjének ismerete**
- **A fonetikai információ kezelése**
- **Nyelvi keresénél a szótár grammatikai információival való kompatibilitás**

A szótári jobboldal szerepe

- **papírszótárak esetében: csak tipográfiai**
- **elektronikusan: új lehetőség**
- **ábécé-környezet helyett szinonimák**
- **többféle jelentés kezelése a baloldali címszavak segítségével**
- **új találati ablak**
- **elektronikusan érdemes „kifordítani” a szótárakat**

A szótárak megfordíthatósága

Prószéky Gábor

Gyorsfordítók

- amikor információ kell, pl. szótári, akkor: csak amit kérek, nem többet, de azt gyorsan, kevés aktív művelettel és a lehető legautomatikusabban!
- kialakul a „pop-up” viselkedés
- a kijelölhetőség, ill. az automatikus indíthatóság szerepe

Az „ablakos” kommunikáció nehézségei

- **kilépni az adott alkalmazásból**
- **elindítani**
- **kinyitni vagy felnagyítani**
- **beírni**
- **klikkelni**
- **átmozgatni**
- **lekicsinyíteni vagy bezárni**
- **visszalépni az eredeti alkalmazásba**

A „rávetítő” megoldás lépései

- **szöveg(rész)-felismerés**
- **nyelvi elemzés: morfológia, lemmák, szókapcsolatok (esetleg környezetelemzés)**
- **szótári keresés: tövesítve vagy csak literálisan**
- **megjelenítés: buborékban vagy fix ablakban**
- **log: automatikus információgyűjtés lehetősége**

A fordítómemória gondolata

A lefordítandó mondat:

After a few seconds, a window will appear in which you are expected to enter a valid User ID and (if *necessary*) a password.

A fordítómemória a következő, nagyon hasonló mondatot tartalmazza (a különbségeket a fenti és az alábbi mondatban is megjelöltük):

After a few seconds, a window will appear on the screen in which you are expected to enter a User ID and (if *required*) a password.

Ennek az adatbázisbeli fordítása (amelyet a fordítómemória felajánl):

Néhány másodperc múlva egy ablak jelenik meg a képernyőn, amelybe be kell gépelni egy felhasználó-azonosítót és (ha szükséges) egy jelszót.

A fordító ebből a következő - pontos - fordítást állítja elő:

Néhány másodperc múlva egy ablak jelenik meg a képernyőn, amelybe be kell gépelni egy érvényes felhasználó-azonosítót és (ha szükséges) egy jelszót.

Szövegszinkronizálás

- **bi-text**
- **párhuzamos korpuszok**
- **szinkronizálás: valós időben és utólag**
- **pl. a Biblia**

„You will not surely die,” the
serpent said to the woman.
(Genesis 3:4)

A kígyó erre azt mondta az
asszonynak: „Dehogyan haltok meg!”
(Ter 3,4)

Prószéky Gábor

Szövegszinkronizálás

- **bekezdésszint**
- **mondatszint**
- **frázis-szint (?)**
- **szószint (??)**
- **mondathatár-problémák**
- **horgonyok**
- **statisztikai módszerek**

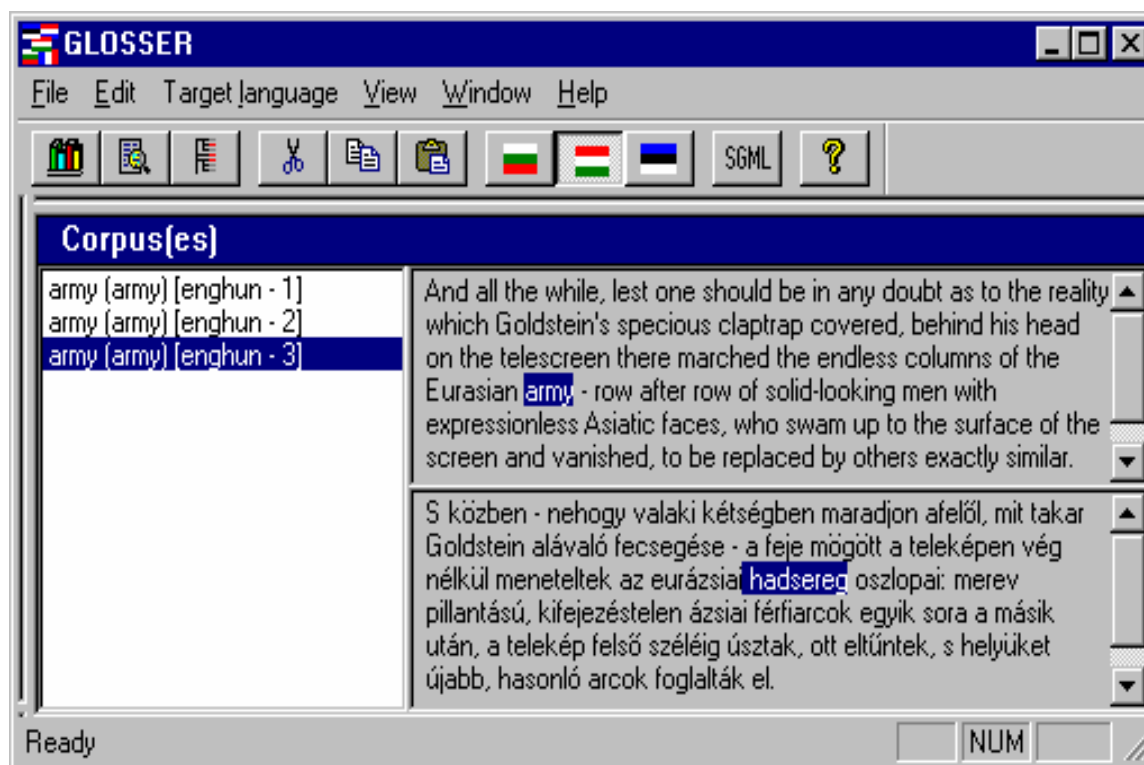
Nem feltétlenül 1-1 értelmű

(1 = 1,2) O stylographe à la plume de platine, que ta course rapide et sans heurt trace sur le papier au dos satiné les glyphes alphabétiques qui trans-mettront aux hommes aux lunettes éti-ce-lantes le récit narcissique d'une double ren-contre à la cause autobusilistique.

(1 = 1) Ó, platinahegyű töltőtoll!
(2 = 1) Vajha tajtékos-gyors futásod a szaténhátú papirosra róná amaz alfabéta-cikornyákat, melyek a csillogó okulárés emberek tudomására hozzák az autóbuzilisztikus-okú találkozás önbálványozó krónikáját!

A mondatnál alacsonyabb szintekről

- a szófordítások gépi megtalálásának problémája

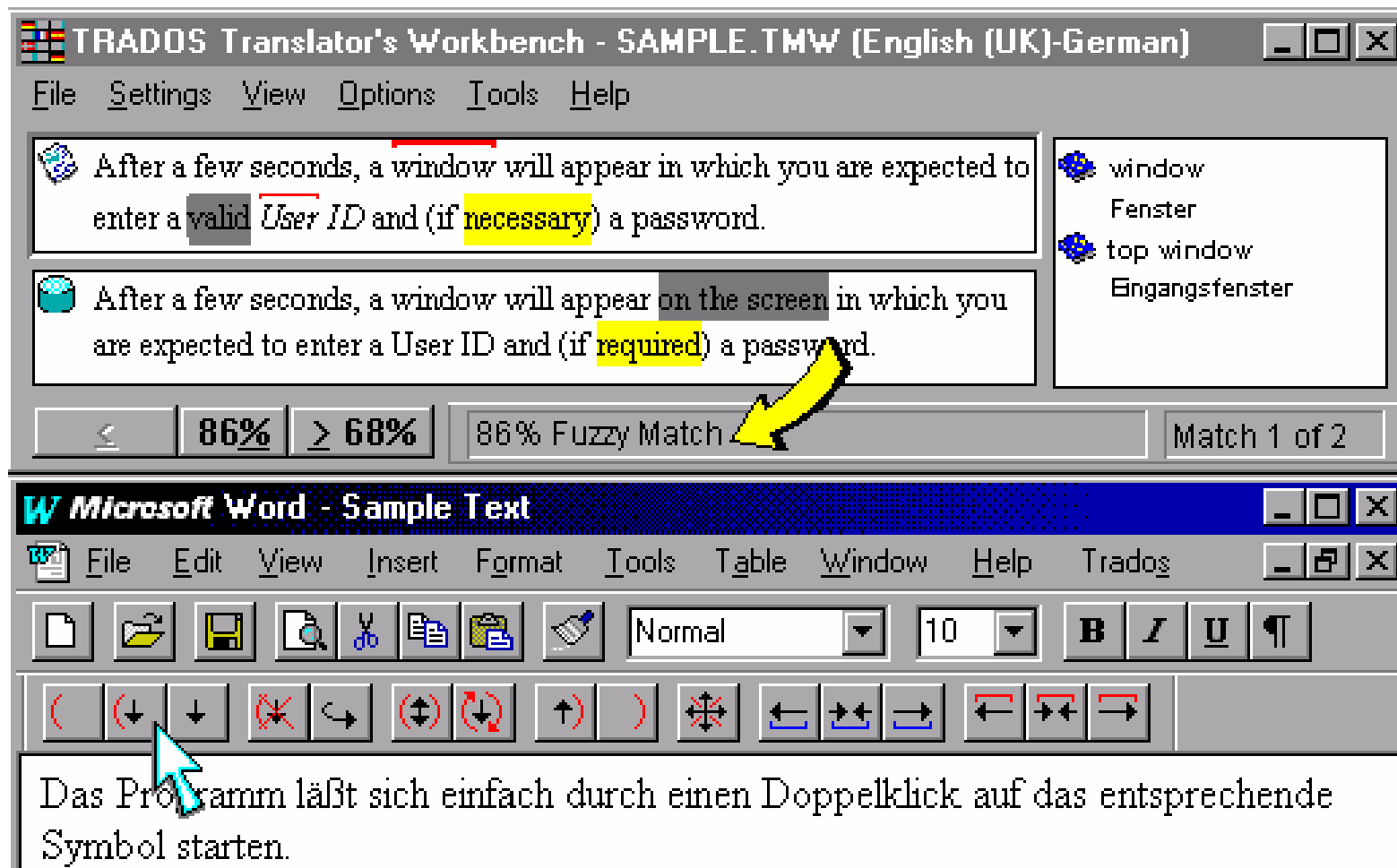
Prószéky Gábor

A nyelvi szerkezetek hasonlóságáról

- **zöld kutya**
- **zöld macska**
- **sárga kutya**
- **sárga macska**
- **piros egér**
- **kis asztal**
- **hét kis ágy**
- **a tegnapi buliról**
- **elmentem a tegnapi buliról**
- **beléptünk az EU-ba**

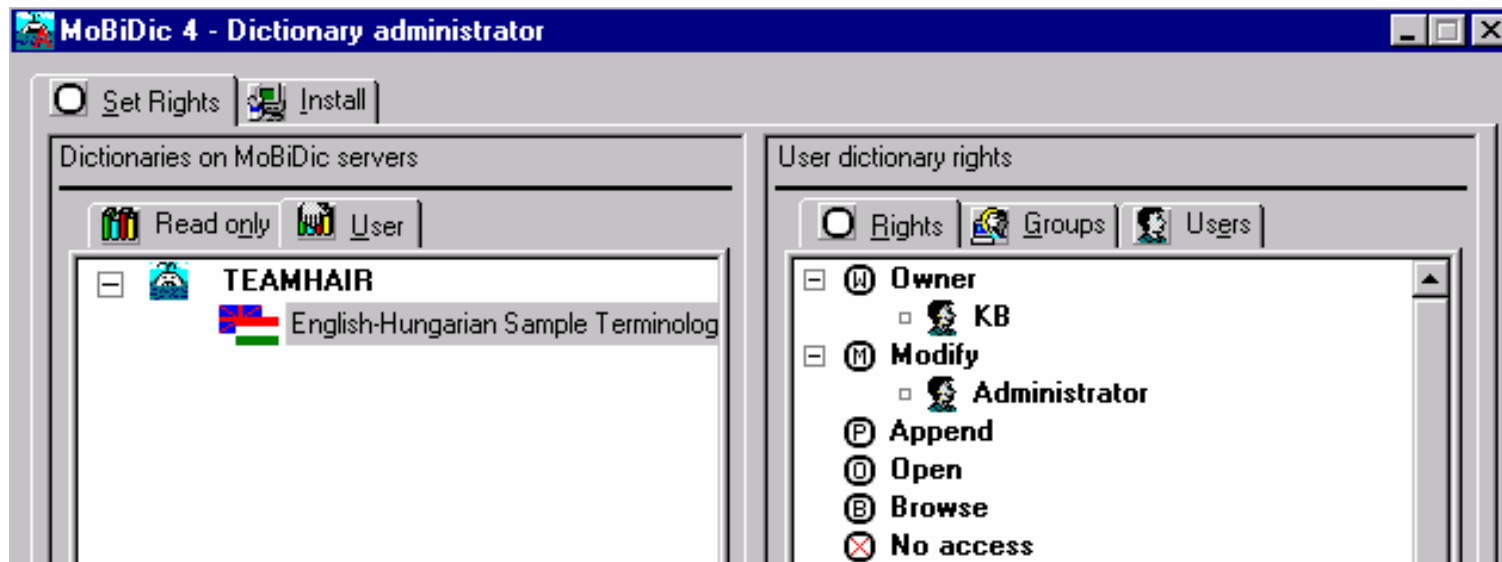
Prószéky Gábor

A fordítómemória mint eszköz

Fordítócsoportok támogatása

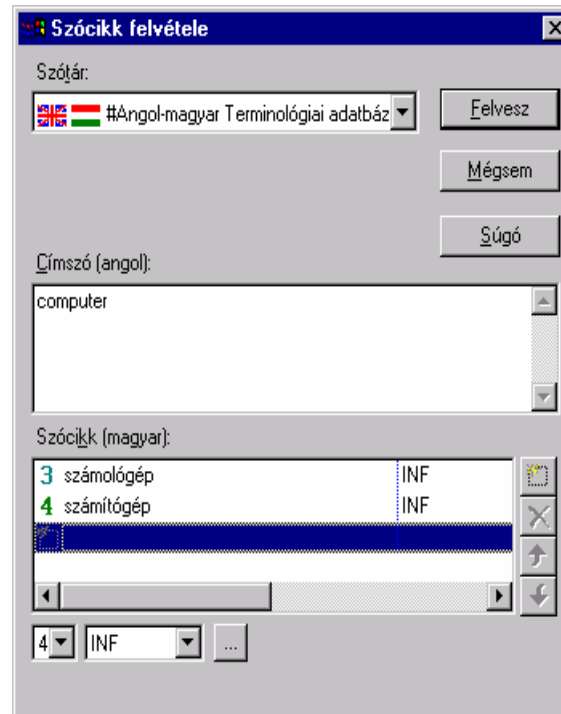
- osztott terminológiakezelő rendszer
- írás, bővítés: jogosultságok kezelése

Prószéky Gábor

Fordítócsoporthok támogatása (2)

- elektronikus korrektúrakezelés

- számítógépes konzisztencia-ellenőrzés

Prószéky Gábor

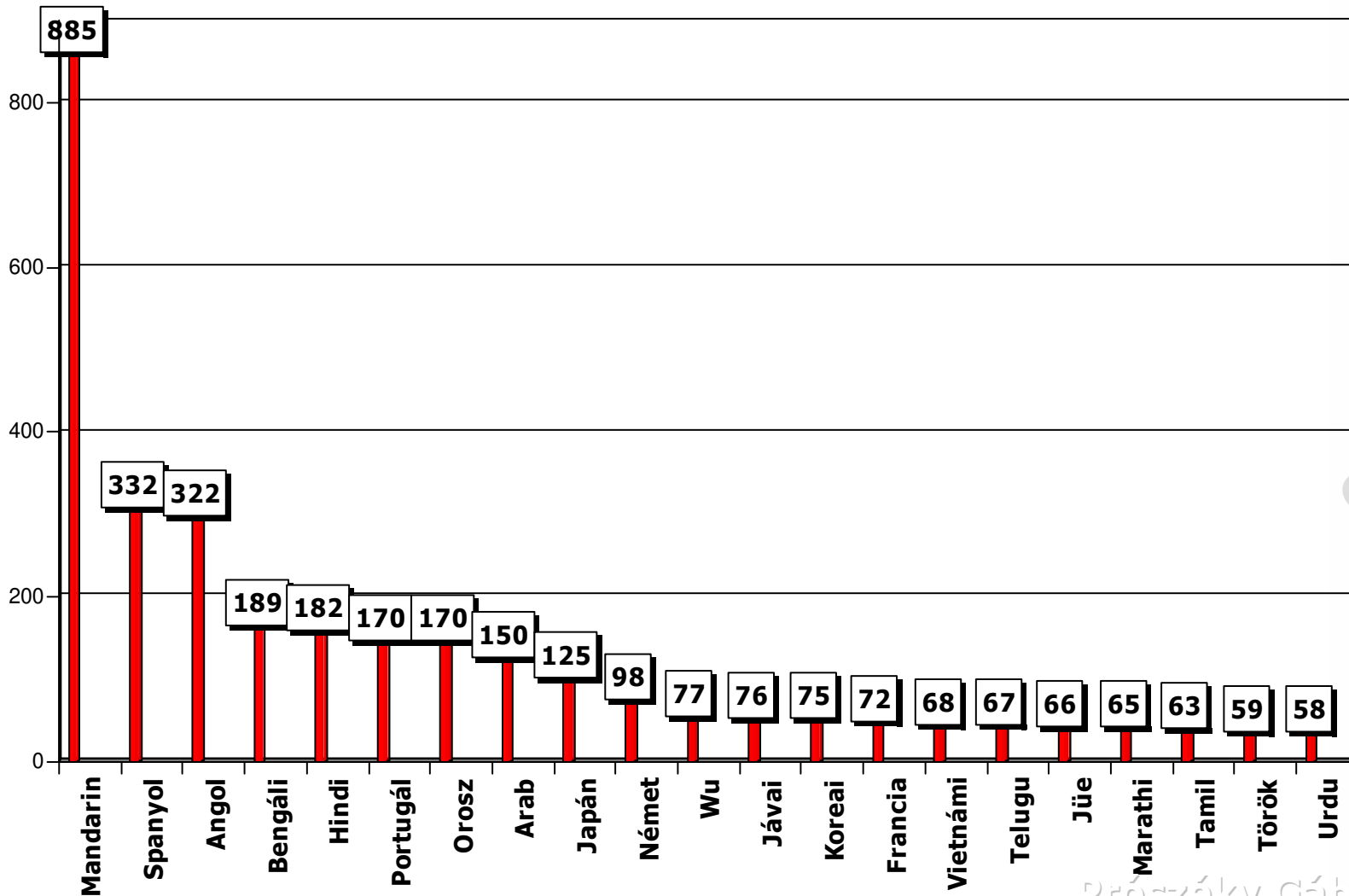
A gépi fordítás (MT) alapszervei

- közvetlen fordítás
- közvetítőnyelves fordítás
- transzfer rendszerek

Prószéky Gábor

A világ nyelvei

Prószéky Gábor

Az internethasználók nyelvei

(millió főben)	1999	2002	2005	Beszélők	internetezők
angol	85	165	231	500	46%
kínai	10	75	220	885	25%
japán	20	64	105	125	84%
spanyol	13	49	80	332	24%
német	14	44	71	98	72%
koreai	5	30	50	75	67%
francia	10	24	49	72	68%
olasz	10	25	42	57	74%
portugál	4	20	38	170	22%
skandináv*	8	14	15	19	75%
holland	6	13	15	20	73%
egyéb	6	63	140	3500	4%

Angol és magyar szövegek a weben

Language	Web Size	Language	Web Size
Albanian	10,332,000	Catalan	203,592,000
Breton	12,705,000	Slovakian	216,595,000
Welsh	14,993,000	Polish	322,283,000
Lithuanian	35,426,000	Finnish	326,379,000
Latvian	39,679,000	Danish	346,945,000
Icelandic	53,941,000	Hungarian	457,522,000
Basque	55,340,000	Czech	520,181,000
Latin	55,943,000	Norwegian	609,934,000
Esperanto	57,154,000	Swedish	1,003,075,000
Roumanian	86,392,000	Dutch	1,063,012,000
Irish	88,283,000	Portuguese	1,333,664,000
Estonian	98,066,000	Italian	1,845,026,000
Slovenian	119,153,000	Spanish	2,658,631,000
Croatian	136,073,000	French	3,836,874,000
Malay	157,241,000	German	7,035,850,000
Turkish	187,356,000	English	76,598,718,000

Prószéky Gábor

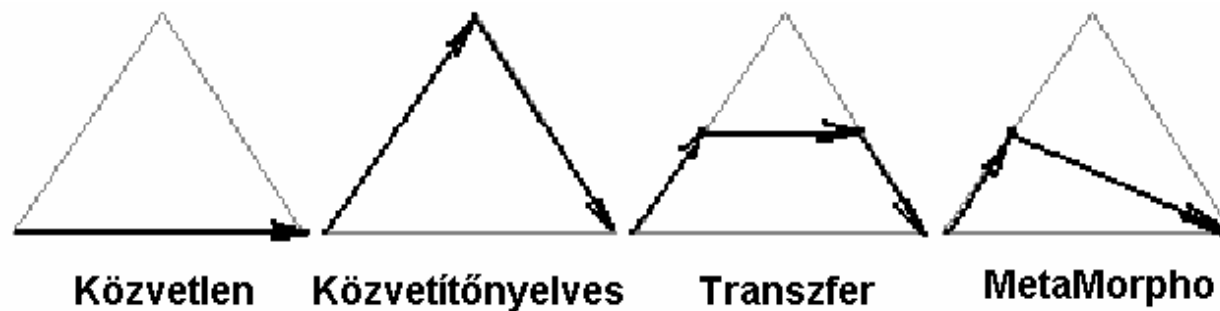
... milyen „minőségű” szövegek vannak a weben?

	Full
internet	2 460 000 000
internte	67 400
interent	681 000
intenret	116 000
intrenet	193 000
inetrnet	128 000
itnernet	66 400
ninternet	47 700
interne.	19 200 000
intern.t	1 940 000
inter.et	19 400 000
inte.net	2 480 000
int.rnet	436 000
in.ernet	522 000
i.ternet	441 000
.ninternet	1 150 000

Prószéky Gábor

MetaMorpho-elvek

- **Nincs** külön szótár és külön nyelvtan
- **Csak minta-párok vannak:** bemenet/interpretáció szerkezet-párok
- **Egyetlen elemzési menet:** nincs rákövetkező művelet (pl. transzfer)
- Célszerkezet-generálás:
az elemzés „melléktermékeként”
- Új:

Prószéky Gábor

Minták: általánosított nyelvészeti információk

- Rövid, specifikus minták:
szótári címszavak
- Hosszabb, specifikus minták:
többtagú kifejezések
- Részlegesen alulspecifikált minták:
kollokációk, idiómák
- Teljesen alulspecifikált minták:
nyelvészeti szabályok
- Fordítástámogató nyelv:
minta-interpretáció párok

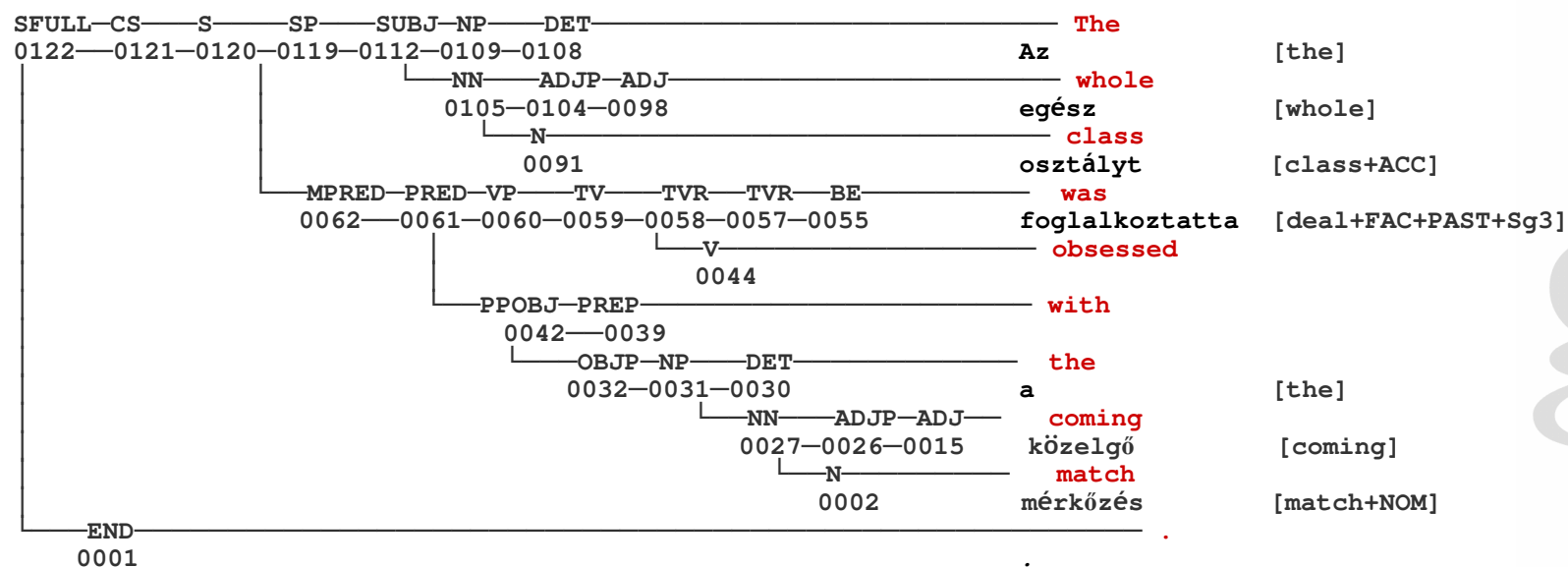
A MetaMorpho projekt

- **A projekt:** 1991-től folyamatosan készített moduljaink felhasználásával (kb. 100 emberév) 2000-ben indult, belső projektként (semmilyen külső támogatása nincs)
- **Cél:** mondatszintű fordítás - új elven: a szavak környezetének felhasználásával (egy n elemű mondatban éppen n darab $(n-1)$ elemből álló környezet van)
- **Forrásnyelv:** angol, magyar
- **Célnyelv(ek):** magyar, angol, ...
- **Szakterület:** nincs – de dinamikusan bővíthető
- **Minta-alapú:** példák (TM) és szabályok (MT) egységesen
- **Minták száma:** kb. 200.000
- **Lexikon:** kb. 100.000 alapszó
- **Elvárt sebesség:** 50 karakter/s
- **Felhasználói felület:** MoBiCAT, MoBiWAP, MMO-Office, MorphoWord, MoBiWeb

Prószéky Gábor

A MetaMorpho „belülről”

EN: The whole class was obsessed with the coming match.

HU: Az egész osztályt foglalkoztatta a közelgő mérkőzés.

Angol-magyar gyorsfordító szolgáltatás

- **MoBiCAT**: teljes mondatok fordítása (MoBiCAT-szerver akár intraneten vagy interneten)

20th cent
with show
ceiling m
consists of bathroom, kitchen and a little pantry. The original
beams of the upper part are unique in Europe

MoBiCAT

 It is not too far from the building where Franz Kafka lived.

 Ez nincs túl messze az épülettől, ahol Franz Kafka élt.

Visszajelzés: F2

Prószéky Gábor

Tetszőleges szöveg fordítása: MorphoWord

How to use the program?

Hogyan használjuk a programot?

▶	<p>Press the blue triangle in the toolbar. The program translates this text from English into Hungarian.</p> <p>Nyomjad a kék háromszöget az eszköztárban. A program ezt a szöveget fordítja le angolról magyarra.</p>
▶	<p>Click the empty triangle in the toolbar if you wish the English text to disappear.</p> <p>Kattints az üres háromszögre az eszköztárban, ha azt kívánod, hogy az angol szöveg tűnjön el.</p>